

FASİL

(الفصل)

Arap edebiyatında cümlelerin "ve" bağlacı ile birbirine bağlanmaması anlamında bir meânî terimi.

Sözlükte "kesmek, uzaklaştırmak, ayırmak" anlamına gelen fasıl (fasl), meânî ilminde "bir ibare içinde ardarda gelen cümleler arasında bazı durumlarda 've' (vav) bağlacını kullanmamak" demektir. Karşıtı "bitiştirmek, ulamak" anlamındaki vasıldır. Tanınmış Arap dil âlimi Ebû Ali el-Fârisî'nin (ö. 377/987) belâğatı "fasıl ve vasıl yapılacak yerleri bilmek" şeklinde tanımlaması, fasıl ve vasılın meânî ilminin en önemli konularından biri olduğunu gösterir.

Fasıl yapıldığı yerler şunlardır: Birbirini takip eden iki cümle arasında tam bir kopukluk (kemâl-i inkitâ, tebâyün-i tâm) varsa ve aralarında "ve" bağlacı kullanılmadığı takdirde muhatabın yanlış anlamasına yol açmıyorsa fasıl yapılır. Bu da iki şekilde olur. 1. İki cümleden biri bildirme (haberî, ihbârî), diğeri isteme (inşâî, talebî) kipinde olması. Cümleler arasındaki bu farklılık iki şekilde görülür. a) Hem lafız hem de anlamca farklılık: "إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ / إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ" (Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız / bize doğru yolu göster [el-Fâtiha 1/5, 6]) örneğinde olduğu gibi. b) Sadece anlam açısından farklılık: "Mâte fülânün / rahimehullah" (Falanca öldü / Allah rahmet eylesin) cümlelerinde görüldüğü gibi. 2. İki cümlelerin anlamı, yüklem ve özneleri arasında bir irtibat bulunmaması durumunda da fasla gidilir. Aşağıdaki beyit buna bir örnek teşkil eder: "إننمة'l-mer'ü bi-asgareyhi / Küllü'm-riin rehnün bi-mâ ledeyhi" (İnsan ancak iki küçüğüyle [kalbi ve dili] insandır / her insan yaptığından sorumludur).

İki cümle arasında tam bir ilgi (kemâl-i ittisâl, ittihâd-ı tâm) bulunması halinde de fasıl yapılır. Bu da üç şekilde olur. a) İkinci cümle birinciyi lafız veya mâna bakımından pekiştirici (te'kid-i lafzî, te'kid-i mânevî) durumundadır. Şu âyetler buna örnek olarak verilebilir: "فَهَيْلُ الْكَافِرِينَ / أَهْلِهِمْ رَوْيَاً" (Kâfirlerin mühlet ver / onları biraz kendi hallerine bırak [et-Târık 86/17]); "ما هذا بشراً / إن هذا إلا ملك كريم" (Bu bir beşer değil / bu ancak üstün bir melektir [Yûsuf 12/31]). b) İkinci cümle birinciden bedel durumundadır. Bunun küll, cüz (ba'z) ve iştimâl bedeli türlerinde olması câizdir. Aşağıdaki âyetler buna örnek teşkil

eder: "بل قالوا مثل ما قال الأولون / قالوا ، إذا متنا " (Buna rağmen onlar öncükilerin dedikleri gibi dediler / dediler ki: Sahi biz ölüp de bir toprak ve kemik yığını haline gelmişken mutlaka yeniden diriltileceğiz öyle mi? [el-Mü'minün 23/81-82]). "أممكم بما تعلمون / أممكم" (Bildiginiz şeyleri size veren / size davarlar, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden O'dur [eş-Şuarâ 26/132, 133]). "إتبعوا المرسلين / إتبعوا من لا يسألكم" (Bu elçilere uyun / sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tâbi olun, çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir [Yâsîn 36/20, 21]). c) İkinci cümle birinciyi açıklar durumdadır (atf-ı beyân): "فومس إليه الشيطان / قال يا ادم هل أدلك على شجرة الخلد وملك لا يبلى" (Derken şeytan onun aklını karıştırıp / "Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?" dedi [Tâhâ 20/120]) âyetinde görüldüğü gibi.

İki cümle arasında kısmen kopukluk (şibh-i kemâl-i inkitâ) varsa yine fasıl yapılır. Bu da bir cümleden önce iki cümlelerin geçip bunu, birisine bağlamak doğru olduğu halde istenilen anlamın bozulması sebebiyle diğerine atfetmenin uygun olmaması durumunda görülür ve bu yanlışlığı ortadan kaldırmak için atf terk edilir. Bu fasla "kat" (kesme) adı verilir (Ebû Ya'küb es-Sekkâkî, s. 126; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, s. 164; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, s. 165). Şu beyit buna bir örnektir: "Ve tezunnü Selma ennen / ebgi bihâ // Bedelen / erâhâ fi'd-dalâli tehimü" (Selmâ sanıyor ki / ben kendisini bıraktım; bir başkasını sevmekteyim / Görüyorum ki o yanlış içinde bocalamaktadır). Burada son cümlelerin başında bağlaç kullanılsaydı, bunun ilk cümleye bağlanması durumunda mâna doğru olduğu halde ikinci cümleye atfedilmesi durumunda yanlış olurdu. Bir karîne getirilerek atf engeli kaldırıldı için bu tam kopukluk sayılmaz.

İki cümle arasında kısmen ilgi (şibh-i kemâl-i ittisâl) bulunması halinde de fasıl yapılır. Bu da ikinci cümlelerin birincide gizli bir soruya cevap niteliğinde olması durumunda görülür. Cevap sorudan ayrıldığı (atf yapılmadığı) gibi ikinci cümle birinciden faslelidir. Bu tür fasla "istînaf", cevap mahiyetindeki ikinci cümleye de "istînaf (başlangıç) cümlesi" adı verilir (Ebû Ya'küb es-Sekkâkî, s. 125; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, s. 163; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, s. 164). İstînaf cümlesi, öndeki cümlelerin taşıdığı hükmün genel veya özel sebebi veya başka bir

sebepteki sorunun cevabı mahiyetinde olur. Aşağıdaki ibareler buna örnek teşkil eder: "Kâle lî keyfe ente? Kul-tü alilü / Seherun dâimün ve hüznün tavilü" (Bana nasılsın dedi. Hastayım dedim / sürekli uykusuzluk, devamlı hüznün içindeyim). "وما أبرئ نفسي / إن النفس لأمارة بالسوء" (Nefsimi temize çıkarmıyorum / çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder [Yûsuf 12/53]). Burada görüldüğü gibi özel soruya cevap durumundaki istînaf cümlesi tekitli getirilir. "فقالوا سلاماً / قال سلام" (Onlar "selâm" dediler / o da "selâm" dedi [ez-Zâriyât 51/25]). Burada da son cümle, "Melekler böyle deyince İbrâhim ne dedi?" şeklindeki bir soruya cevap durumundadır (bk. İSTİNAF).

İki cümle arasında anlam ilgisi bulunduğu halde ikinci cümle birincinin hükmüne ortak edilmek istenmiyorsa yine fasla gidilir: "و إذا خلوا الى شياطينهم قالوا إنا معكم" (İnâ نحن مستهزؤون / الله يستهزئ بهم" (Şeytanları ile baş başa kalınca da, aslında biz sizinle beraberiz, biz onlarla sadece alay ediyoruz, derler / Halbuki asıl Allah onlarla alay eder [el-Bakara 2/14-15]) âyetinde görüldüğü gibi. Burada son cümle, "إنا معكم" (Biz sizinle beraberiz) cümlesine atfedilseydi münafıkların sözleri cümlesinden olacaktı. Bu yanlışlığı gidermek için fasıl yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "fsl" md.; *Kâmus Tercümesi*, "fsl" md.; Lane, *Lexicon*, "fsl" md.; Abdülkâhir el-Cürçânî, *Esrârü'l-belâğa*, Kahire 1396/1976, I-II; a.mlf., *Delâ'ilü'l-icâz* (nşr. M. Reşid Rizâ), Beyrut 1402/1982, s. 170-192; Fahrreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-icâz fî dirâyeti'l-icâz* (nşr. İbrâhim es-Sâmerâî — Muhammed Berekât), Amman 1985, s. 163-170; Ebû Ya'küb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), s. 119 vd.; Hatîb el-Kazvîni, *Telhişü'l-Miftâh* (*Mecmû'u'l-mütüni'l-kebîr* içinde), Kahire 1347, s. 380-384; a.mlf., *el-İzâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, Beyrut 1405/1985, s. 151-178; Seyyid Şerif el-Cürçânî, *Hâşiyetü's-Seyyid 'ale'l-Muṭavvel* (Teftâzânî, *el-Muṭavvel 'ale'l-Telhiş kenarında*), İstanbul 1309, s. 134-137; Süyûtî, *Kitâbü'n-Nikâye* (Ebû Ya'küb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* kenarında), Kahire, ts. (el-Matbaatü'l-edebîyye), s. 280-281; Teftâzânî, *Muṭaṣarü'l-me'ânî*, İstanbul 1304, s. 219-233; a.mlf., *el-Muṭavvel 'ale'l-Telhiş*, İstanbul 1304, s. 190-209; Abdünnâfi İffet, *en-Nefu'l-mauvel*, İstanbul 1289, I, 310-334; Abdülfetâh Besyüni, *'İlmü'l-me'ânî*, Kahire 1408/1987, II, 166-231; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâğa*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), s. 157-174; Ahmed Mustafa el-Merâgî, *'Ulûmü'l-belâğa*, Beyrut 1402/1982, s. 199-204; Ali Cârîm — Mustafa Emîn, *el-Belâğatü'l-vâziha*, İstanbul 1984, I, 227-230; Ebû Müsâ Muhammed Muhammed, *el-Belâğatü'l-Kur'âniyye fî telvîri'z-Zemâherî ve ešeruhâ fi'd-dirâsâti'l-belâğiyye*, Kahire 1408/1988, s. 440-443.

